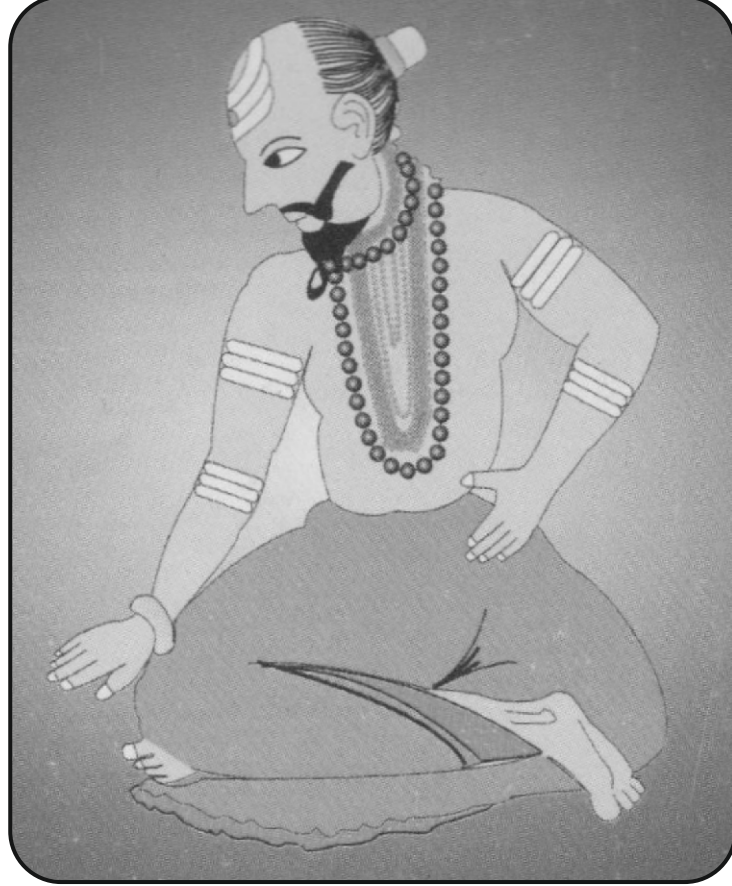

श्रीनारायणमहाराज जालवणकर
यांचे

संक्षिप्त चरित्र

प्रकाशक व मुद्रक

श्री. मंगेश रामचंद्र टाकी

सद्भक्ति-प्रकाश प्रिंटिंग प्रेस,

३९, नानाभाई लेन, कोट, मुंबई

शके १८५३

सन १९३१

श्रीनारायणमहाराज जालवणकर यांचे चरित्र

१. झांशीनजीक जालवण गांवी तात्या पुराणीक या नांवाचे एक देशस्थ ब्राह्मण राहत असत. त्यांस तेथील राजाकडून पुराण वाचण्याबद्दल सालिना आठशें रुपये उत्पन्नाचें वतन मिळालें होते. तात्यांना बहुत काळपर्यंत पुत्रसंतान नसल्यामुळें त्यांनी भागवताचीं शंभर पारायणें केली. नंतर त्यांस शालिवाहन शके १७२९ (इ. स. १८०७) प्रभव संवत्सर, आषाढ वद्य ५, गुरुवार रोजीं एक पुत्र झाला. त्यांचें नांव नारायण, हा एक वर्षाचा होतांच त्याची आई निवर्तली. तेव्हां त्याच्या आजीनें त्याचा प्रतिपाळ केला. नारायण बाळपणीं फडताळांत जाऊन दोन दोन तास डोळे झांकून उगीच बसत असे व आजीनें 'काय करतोस ?' असें विचारलें असतां 'देव पहातों' असें सांगे. तो आठ वर्षांचा झाला तेव्हां त्यांचे मौजीबंधन व पुढें दोन वर्षांनी वडिलांच्या आग्रहस्तव आपल्या इच्छेविरुद्ध लग्न करून घेणें त्यास भाग पडलें. याचें दुसरें एक कारण असें आहे कीं, नारायणमहाराज आपल्या मागल्या (हिरण्यगर्भाचार्य) अवतारांत भिक्षेस जात असतां एक स्त्री त्यांचें सुंदर व तेजःपुज रूप पाहून मोहित झाली व आपल्याशीं लग्न लावण्याबद्दल तिनें महाराजांना फार भीड घातली. महाराजांनी तिची समजूत करून सांगितलें कीं, 'या आश्रमांत तुझी इच्छा सफल होणें शक्य नाहीं. तथापि पुढल्या जन्मीं गृहस्थाश्रम धारण करून तुझे मनोरथ पूर्ण करूं.' तरी पुढें थोड्याच दिवसांत त्यांना पूर्वसंस्कारनें अत्यंत वैराग्य उत्पन्न झाल्यामुळे ते सद्गुरुच्या शोधार्थ निघाले व प्रथम मथुरेस गेले. तेथें गोवर्धनबावा या नांवाचा ३५० वर्षांचा एक हटयोगी होता, त्याचे ते शिष्य झाले. त्यानें त्यांस ध्यान, मंत्र व उपासना हीं सांगितलीं. ते ह्या बावापाशीं चार वर्षे राहिले. एके दिवशीं ते यमुनेच्याकांठीं मानसपूजा करीत असतां रामाच्या तोंडास लाविलेली दुधाची वाटी नावेंत गलबला झाल्यामुळे हातांतून सुटून खालीं पडलीं उसें वाटून देहावर येऊन पहातात तों त्यांस वस्त्रावर दुधाचे डाग दिसले.

२. नारायणमहाराजांचे वडील तात्या पुराणीक हे मुलाचा शोध न लागल्यामुळे घरीं अत्यंत शोकांत पडलें. त्यांनी ओळखीच्या सर्व लोकांस सांगून ठेविलें की, आपला मुलगा कोठेंही सांपडला असतां त्यास घरीं आणावें. एके दिवशीं महाराज यमुनेच्या कांठी आपलीं धोतरे धूत असतां जालवणच्या एका गृहस्थानें त्यांस अकस्मात् पाहून विचारिलें कीं, 'तू इकडे कोठें ?' त्यास त्यांनी उत्तर दिलें कीं, 'आपण यमुनेच्या कांठी रहातों.' तेव्हां त्या गृहस्थानें त्यांना परत घरी येण्याविषयीं हरतऱ्हेनें बोध केला, परंतु तो सर्व निर्फळ झाला. नंतर तो गृहस्थ गोवर्धनबावांजवळ जाऊन त्यांस त्यानें महाराजांच्या घरचें सर्व वर्तमान निवेदन केलें. बावांनीं महाराजांच्या वडिलांची हकीकत ऐकून त्यांस एकदम घरीं जावयास सांगितलें. महाराज गुर्वाज्ञेनुरूप घरीं जावयास निघाले, तेव्हां त्यांनी हटयोगाभ्यासानें आपलें समाधान झालें नाहीं, ही गोष्ट गोवर्धनबावांच्या कानावर घातली. बावांनीं त्यांस 'दत्ताची भेट घेतली असतां तुमचे मनोरथ पूर्ण होतील' असें सांगितलें. नंतर ते त्या गृहस्थाबरोबर जालवणास आपल्या घरीं परत आले. त्यांच्या कुटुंबास पूर्वीच ऋतु प्राप्त झाला होता, यामुळे ते येतांच फळशोभन वगैरे झालें. पुढें ते दोन वर्षे घरीं राहिले व तितक्या काळांत त्यांची पत्नी गरोदर होऊन मुलगा झाला, परंतु आठ दिवसांच्या आंत तो मुलगा व आई हीं दोघेही निवर्तली. क्रिया वगैरे आटोपल्यानंतर नारायणमहाराज लागलेच तेथून निघून गुजराथेस गेले. तेथें जुनागडाहून दोन मैलांवर गिरनार म्हणून पर्वत आहे, त्यावर त्यांनी चवदा दिवसपर्यंत अन्नपाणी वर्ज करून दत्तभेटीकरितां धरणें घेतलें व ह्या प्रसंगी त्यांनी आपल्या धांव्यांनीं दत्तास आळविलें. चवदावे दिवशींही दत्तदर्शन होत नाहीं, असें पाहून देहाचा त्याग करावा आशा निश्चयानें ते पर्वताच्या कड्यावर खालीं उडी मारण्याच्या हेतूनें उभे राहिले. इतक्यांत भयंकर व विशाल असें फकीराचें रूप धारण करून दत्त आले व त्यांचा हात धरून म्हणाले कीं, 'काय रे मुला ! हें काय करतोस ?' महाराजांनी उत्तर दिलें कीं, 'दत्त भेटत नाहीं म्हणून देहत्याग करीतों.' ते बोलले कीं, 'देहत्याग केल्यानें दत्त भेटतो काय ? कलियुगांत कोठें देव भेटत असतात ?' महाराज म्हणालें, 'मग देह ठेवून तरी उपयोग काय ?' हें त्यांचें भाषण ऐकून दत्तांना गहिवर आला व महाराजांचा हात धरून पर्वताचे खालीं गुफा होती तीत नेलें. तेथें साक्षात् दर्शन देऊन त्यांस ब्रह्मविद्येचा बोध केला; आणि पुढें अभ्यासाकरितां आपले शिष्य जे निरंजनस्वामी त्यांच्या स्वाधीन केले. ते ज्या गुफेंत होते तेथे चार शिष्यांची चार आसनें होती, त्यांपैकीं दोन रिकामीं होती. निरंजनस्वामींच्या भाषणावरून महाराजांस असें कळून आलें कीं, दोन रिकाम्या आसनांपैकीं एक आसन पूर्वजन्मीं आपलें होतें व तेव्हां आपण हिरण्यगर्भाचार्य या नांवानें प्रसिद्ध होतों. दुसऱ्या रिकाम्या आसनाचे अधिपति मध्वाचार्य होते व ते दक्षिणेकडे जगदुद्धाराकरितां अवतरले. त्या गुफेंत महाराजांनी चार वर्षेपर्यंत निरंजनस्वामींजवळ अभ्यास व श्रवण करून त्यांची पूर्ण स्थिति बाणल्यावर त्यांस जगदुद्धाराकरितां जाण्यास दत्तांची आज्ञा झाली. त्यावेळीं त्यांचें वय सुमारे वीस वर्षांचें होतें.

३. ते प्रथम द्वारकेस गेले व तेथून मुंबईवरून दक्षिणेकडे रामेश्वरापर्यंत गेले. नंतर काशी, जगन्नाथ वगैरे प्रख्यात तीर्थयात्रा करून शेवटीं कानपुराहून पांच केसांवर ब्रह्मावर्त म्हणून गांव आहे, तेथें येऊन राहिले. संचार करीत असतां कांही वैराग्यशील सन्यासी शरण आल्यामुळे त्यांचा उद्धार करण्याकरितां त्यांनी परमहंसदीक्षा धारण केली.

महाराज ब्रह्मावर्तात आले ही बातमी त्यांच्या वाडिलांस समजल्यावर तेही घरखटला घेऊन तेथें आले. त्यांची घरची व जवळ रहाणारी शिष्य मंडळी मिळून एकंदर पंधरा असामी होते. ह्या सर्वांचा उदरनिर्वाह मातबर शिष्यसमुदायापासून होत असे. कधीं कधीं खर्चाची अडचण पडे त्यावेळीं महाराजांनी मोहोरेच्या आकाराचे कागदाचे तुकडे कापून हातीं घरले कीं, ते सोन्याचे होत. हे कागद आपले शिष्य शाळिग्राम आप्पा यांच्याजवळून बहुधा कापवीत. नारायणमहाराज तर स्वतः माधुकरी मागून गंगेच्या कांठी बसून ग्रहण करित असत.

४. ब्रह्मावर्तात शिष्यमंडळी पुष्कळ झाली व श्रवणास किल्ल्यावर लोकांची बरीच दाटी होत असे. त्यांचा एक शिष्य महादेव आपटे या नांवाचा कोंकणस्थ ब्राह्मण होता; हा त्यांची पाठीमागून निंदा करी. एके दिवशीं तो महाराजांचा पोषाख (भगावें वगैरे) घालून आरशांत पहात बसला होता; इतक्यांत महाराजांची स्वारी तेथें आली. ते त्यास बोलले कीं, 'महादेवा ! अलीकडे तूं फार उन्मत्त झाला आहेस आणि निंदा वगैरे करितोस, पहा ! तूं मुका होशील व हा तुझा देह निरुपयोगी होईल.' एवढे शब्द मुखांतून निघतांच महादेवाची वाचा बंद झाली व तो दोन तीन वर्षांचे आज्ञ्यासारखा हातपाय आंखडून पडला. तेव्हां महाराजांनी आपल्या शिष्यांपैकीं तात्या नांवाच्या गौडब्राह्मणास त्या महादेवाला आप्पामंत्री (त्याच गांवी रहाणारे तात्याचे भाचे) यांच्या घरी नेण्यास आज्ञा केली. तिकडे त्यास डोलींत घालून नेलें व तो तेथें तसाच पंधरा दिवस अन्नपाण्याशिवाय पडला होता. पुढें कांही शिष्य मंडळीनें महाराजांच्या कानावर महादेव अन्नपाण्यावांचून पडला आहे, ही गोष्ट आणली. नंतर दुसरे दिवशीं आप्पामंत्र्याचे घरीं स्वतः जाऊन महाराजांनी महादेवास बाहेर आणावयास सांगितलें व सत्तू * मागवून त्यास आपले हातानें खाविलें आणि 'स्नानास जा' म्हणून सांगितलें. एवढे शब्द मुखांतून निघतांच महादेव जो गोळा होऊन पडला होता, तो लागलाच उठून जाऊन स्नान करून आला; नंतर त्यास महाराजांनीं सांगितलें कीं, 'माधुकरी मागावयास जा, तुला पांचवे घरीं वाचा फूटेल.' तसे त्यानें केलें व पांचवे घरी 'भिक्षात्रं देहि' अशी त्यास वाचा फुटली.

* गहूं व डाळीचें भाजलेलें पीठ.

५. एके दिवशीं बाळाबाई वैद्यीण (तात्याची भाची व पुढें उल्लेख केलेल्या चंदूबाई परूळकर यांची आजी) नांवाच्या महाराजांच्या शिष्यिणीनें कोबीची भाजी चिरली व घरच्या स्वयंपाकिणीस ती महाराजांचे येथें पोचविण्यास सांगितलें. त्या बाईनें ती तिकडे न पोचवितां चुकीनें आबामहाराज म्हणून हरिहास होते त्यांच्या येथें पोचविली. नंतर बाळाबाईस ही गोष्ट समजल्यावर फार वाईट वाटलें व ती त्या दिवशीं श्रवणाला नेहमीपेक्षां उशिरानें गेली. ती येण्यापूर्वीं महाराजांनी विचारलें कीं, 'बाळाबाई आद्यापि कां नाहीं आली ?' तेव्हा तात्यानें सांगितलें कीं, 'भाजीची कांही खटपट चालली होती म्हणून उशीर झाला असेल.' संध्याकाळीं महाराज त्यांचे येथें चार पांच शिष्यांसहवर्तमान गेले व बोलले कीं, 'बाळाबाई ! तुझ्या मनांत मला भाजी पोचली नाहीं काय ?' इतकें सांगितलेलें ज्ञान कोठें गेलें ? अग ! जो ह्या हृदयांत तोच तेथें; अशी एकात्मता पहावी म्हणून सांगितलें ना ? तें सोडून अशी द्वैतभावना कां केली ? ही पहा तुझी भाजी' असें बोलून वमन केलें तों जितकी चिरून पाठविलेली होती तितकीच गरम गरम भाजी मुखांतून बाहेर निघाली.

बाळाबाईचें महाराजांवर अत्यंत प्रेम होते. तिच्याकडे एक चितारी औषधोपचारासाठीं येत असे. त्याला तिनें मोफत औषध देऊन बरें केलें. बाईनें केलेल्या उपकाराची अंशतः तरी फेड व्हावी ह्या हेतूनें चिताऱ्यानें बाईस तिचें एक चित्र काढून देतों म्हणून सांगितलें. बाईला आपल्या चित्रापेक्षां प्राणाहूनही प्रिय अशा आपल्या गुरूचे चित्र संग्रही असणें योग्य व श्रेयस्कर वाटल्यावरून चिताऱ्यास तें काढण्यास सांगितलें. चिताऱ्यानें ही महत्त्वाची कामगिरी मोठ्या हौसेनें व प्रेमपूर्वक अंतःकरणानें बजाविल्यामुळें चित्र अगदीं हुबेहुब वठलें. प्रस्तुत चित्र महाराजांच्या उतार वयाची साक्ष देत आहे.

६. महाराज दररोज संध्याकाळीं गंगेच्या कांठी चौरंगावर बसत व सर्व रात्र तेथेंच घालवीत. दोघे शिष्य एक महादेव आपटे व दुसरा सखाराम (देशस्थ ब्राह्मण) हे सदोदित बरोबर असत. एके दिवशीं बाळाबाईचा भगवंतराव या नांवाचा सुमारे १४ वर्षांचा मुलगा, यानें आपण गंगेच्या कांठी महाराजांबरोबर येतों म्हणून हट्ट धरिला. महाराजांनी तिकडे वाघ वगैरे येतात असें सांगून त्यानें न येण्याविषयीं पुष्कळ प्रयत्न केला, तरी तो कांही केल्या ऐकेना, तेव्हां त्यास बरोबर नेलें; प्रहर रात्र झाली, तरी त्या मुलाला झोंप येईना; तेव्हां महाराजांनी विचारिलें, 'कां रे मुला ! तुला भूक लागली काय ?' तेव्हां तो म्हणाला, 'झोंप येत नाही' व हळूच बोलला कीं, 'भूक लागली आहे.' तेव्हां महाराजांनी सांगितले कीं, गंगेजवळ जाऊन कांही खावयास माग. तेव्हा त्यानें जाऊन गंगेत हात घालतांच मोहनभोगानें भरलेलें रुप्याचें ताट त्याच्या हातीं लागलें. भगवंतराव व दोघे शिष्य यांनी मिळून त्या शिऱ्याचा फडशा उडविला व ताट घांसून घरीं नेण्याच्या तजविजींत होते, इतक्यांत महाराजांनी तें गंगेत सोडावयास सांगितलें. नंतर त्या दोघा शिष्यांपैकी एकास वाघ व दुसऱ्यास सिंह बनविलें. तेव्हां तो मुलगा भिऊन महाराजांच्या पाठीमागें लपला व यापुढें इकडे येणार नाही, असें म्हणूं लागला. तेव्हा त्या वाघावर व सिंहावर विभूति फेंकतांच ते पूर्ववत् मनुष्य झाले.

७. दरवर्षीं मार्गशीर्षपौर्णिमेस महाराज दत्तजयंतीचा उत्सव करीत, तेव्हां जेवणास ५-१० हजार पात्रें होत. एके वर्षीं ब्राह्मणभोजनाचे वेळीं तूप कमी पडलें तेव्हां त्यांनी तात्यास व दुसऱ्या एकास गंगेजवळून तूप उसनें आणण्यास सांगितलें. त्यांनी घडे भरून पाणी आणतांच तें लोणकडें तूप होऊन भोजनाची पूर्णता झाली. दुसरे दिवशीं तूप आणवून तितकेच घडे भरून गंगेंत ओतण्यास महाराजांनी आज्ञा केली.

८. महाराज कधीं कधीं लष्कर (ग्वाल्हेर) येथें राहत असत. लष्करांत त्यांचे राहण्याचें ठिकाण नारिंगीबाईच्या मंदिराचे पाठीमागें होतें. कांहीं दिवसी हरिबा अण्णा यांचे मंदिरांत महाराजांचे अध्यात्मरामायणावर निरूपण होत असे. तेव्हां श्रवणास सुमारे हजार ते दोन हजार मंडळी जमे. इकडे ते असतांना दत्ताकरितां ताट वगैरे वाढून ठेवीत व दार बंद करून दत्ताची प्रार्थना करितांच आंत पादुका वाजलेला आवाज बाहेर स्पष्ट ऐकूं येत असे व कांही वेळानें दार उघडून पाहतात, तों दत्तांनी नैवेद्य ग्रहण करून प्रसाद मात्र ठेवलेला दिसे. नंतर तो सर्व शिष्यमंडळीस वांटून देत. असें दोनतीनदां ग्वाल्हेरींत व दोनतीनदां ब्रह्मावर्तांतही घडून आले.

९. शालिवाहन शके १७६२ त महाराज हरिद्वारास जाण्यास निघाले, तेव्हां बाळाबाईंनी फार वियोगदुःख प्रदर्शित केल्यावरून त्यांचे शांतवन केलें व आपल्या पायींच्या पादुका त्यांस दिल्या आणि आपण जवळच आहों असें सांगितलें. त्या पादुका हल्लीं ग्वाल्हेर माधवगंज, लष्कर येथें बाळाबाईंच्या नात चंदूबाई पळूळकर यांच्या घरी आहेत.

१०. महाराज हरिद्वारांत दोन वर्षे राहून नंतर ग्वाल्हेरास परत आले. येतांना देवास संस्थानच्या राजाची व त्यांची गांठ पडली. राजाची भक्ति पाहून महाराजांनी त्यास बोध केला; त्यावेळीं राजानें महाराजांस मोहोरांचा अभिषेक केला व त्यांस पन्नास तोळे सोन्याची एक दत्ताची मूर्ति व कांही पूजेचीं उपकरणीं, तसेंच भिकबाळी, आंगट्या कंठी शालजोडी व पामरी आदिकरून पोषाख देऊन षोडशोपचार पूजा केली व हीं सर्व भूषणें सदोदित महाराजांनी वापरावीं असा आपला हेतु राजानें प्रदर्शित केल्यावरून, तीं व अभिषेक केलेल्या मोहोरांची सोन्याची साखळ देह पडेपर्यंत महाराजांच्या आंगावर असत.

महाराज ह्या शेवटच्या खेपेस गंगादास यांच्या धर्मशाळेंत राहिले होते. त्यांची शिष्यमंडळी व इतर लोक श्रवणाकरितां रात्रीचे वेळीं जमत असत, कारण ती निवांत वेळ असे आणि लोकांस आपापलीं कामें आटोपून येण्यास सोईवार पडे. तेव्हां कांही उपध्वापी लोकांनी अशी अफवा उठविली कीं, हे शाक्त आहेत व रात्रीची मंडळी जमवून दारु पितात आणि शक्तिपूजा वगैरे वाममार्गाचे प्रकार करितात. होतांहोतां ही बातमी बायजाबाई शिंदे राणीसाहेब यांच्या कार्णी गेली. एके दिवशीं राणीने आपल्या कारभाऱ्याबरोबर दोन बुधले दारु व बकऱ्याचें तबकभर मांस रुमालाखाली झाकून महाराजांकडे रवाना केलें व देवीस नैवेद्याकरितां पाठाविलें आहे, असें त्यांना कळविण्यास सांगितलें. हा प्रकार पाहून महाराजांना सखेदाश्चर्य वाटलें व हें संकट आलें आहे, असें त्यांनी ताबडतोब ताडलें. दत्तप्रभु याचें निवारण करतील अशा दृढ विश्वासानें ते स्वस्थ बसले. त्या तबकाला त्यांनी हातही लाविला नाहीं, पण त्यावर चरणातीर्थ मात्र प्रोक्षण केलें; त्याबरोबर मांसाचीं गुलाबसुमनें झालीं व बुधल्यांतल्या दारूचें दूध झालें. सर्व आटोपल्यावर महाराजांनीं कारभाऱ्यास “राणीस प्रसाद न्यावा” म्हणून सांगितलें व त्यानें तबक व बुधलें नेले. राणीसाहेबांनी उघडून पहातांच त्यांना फार पश्चात्ताप झाला व महाराजांना बोलावणें पाठविलें. महाराजांनी असा साधूचा छळ करूं नये, असें त्यांना कळविलें व आपण गेले नाहींत.

११. धौम्यारण्यांत महाराज बारा वर्षेपर्यंत शेंपन्नास शिष्यमंडळीसह होते. येथें महाराज बहुतकरून जेवीत नसत. एका ताटांत पाणी भरून त्यांत कांही पानांचा रस पिळीत व तो थिजून घट्ट झाल्यावर त्यावर उपजीविका करीत असत. धौम्यारण्यांत नदीच्या कांठी एक महादेवाचें देवालय आहे, त्यांत महाराज राहत असत. या देवालयाच्या आजूबाजीस असलेल्या वृक्षांवर रामनामाचीं अक्षरें उमटलेलीं आहेत, असें म्हणतात.

१२. एके दिवशीं महाराज आपले शिष्य नारायणबावा (रत्नागिरींत नारायण पेठेंत राहणारे देवरुखे ब्राह्मण) यांसह धौम्यारण्यांत फिरत असतां त्यांस एक प्रचंड शिळा एका गुहेच्या तोंडावर ठेवलेली आढळली. जवळ जाऊन पाहतात तों त्यांस दरवाज्याची फट नजेरस पडली व त्यांतून त्यांनी मोठ्याने हांक मारतांच आंत रहाणाऱ्या मनुष्यानें दार उघडून त्यांस आंत घेतलें. त्या मनुष्याचा देह फारच मोठा असल्यावरून हा कोणी पुरातन काळचा हटयोगी असावा, अशीं महाराजांच्या व नारायणबावांच्या मनांत कल्पना येणार, इतक्यांत त्यानें कर्णाच्या व अर्जुनाच्या युद्धाचा परिणाम काय झाला म्हणून त्यांना संस्कृत भाषेंत प्रश्न केला व त्यास आतां द्वापार सरून कलियुग चाललें आहे, असें महाराजांनी उत्तर दिलें. नंतर त्यानें आपण कर्णाजुनांच्या युद्धाच्या वेळीं पळून या गुहेंत येऊन लपून राहिलों व हटयोगाच्या सामर्थ्येकरून प्राणांताची वेळ प्रत्येक खेपेस टाळून आजर्यत देहरक्षण केलें, असें त्यांस सांगितलें. पुढें जेवणाची वेळ झाली, तेव्हां त्या हटयोग्यानें भाजलेल्या एका मोठ्या कंदाचा तुकडा महाराजांस व त्यांच्या शिष्यास दिला. तो त्यांनी खाल्ला, तेणेंकरून त्यांस सहा महिनेपर्यंत भूक तहान कांहींच लागली नाही. कांही दिवस महाराजांचे भाषण ऐकून, त्या योग्यास वैराग्य प्राप्त झालें व तो महाराजांस शरण आल्यावरून, त्यांनी ब्रह्मविद्येचा उपदेश केला. पुढें दीडदोन वर्षांनी त्या हटयोदाचा अंतसमय आला व त्यानें पूर्वीप्रमाणें ब्रह्मांडीं प्राण नेऊन कालवंचन करणाऱ्याचें सोडून देऊन, तो आपल्या स्वरूपांत रममाण झाला. महाराज धौम्यारण्यांत असतेवेळीं त्यांचा सर्व खर्च देवासचा राजा चालवीत असे.

१३. शालिवाहन शके १७७७ त महाराज धौम्यारण्यांतून काशीस निघून गेले. महाराज काशीस गेल्यानंतर श्रीमंत नयाजीमहाराज शिंदे यांनी त्यांस ग्वाल्हेरमध्ये आणण्यासाठीं आपल्या कारकुनास पालखी वगैरे देऊन पाठविलें परंतु ते गेले नाहींत.

१४. महाराज काशींत असतांना एक वृद्ध बाई मनकर्णिकेवर रोज स्नानास येत असे. तिच्या मुलाची प्रकृति भयंकर क्षीण झाली होती. नुसतें अस्थिचर्म राहिलें होतें. त्या कुटुंबाचे खाणें दोन शेरांचे परंतु मिळकत कांही नव्हती. तेव्हां ती बाई त्रासली व एके दिवशीं महाराजांजवळ येऊन रडूं लागली. त्यांनी बाईला मुलास घेऊन येण्यास सांगितलें. ती दुसरे दिवशीं मुलास घेऊन त्यांच्याकडे आली. महाराजांनी एक सुताचा दोरा त्या मुलाच्या हाताला बांधला व सांगितलें कीं, हा सोडशील तर मरशील.

तो मुलगा रोज एका बागेत जात असे. तेथे एक पिशाच राहत होतें. तो बाग त्याला महालाप्रमाणें दिसे व तेथें त्यास पक्कानाचें जेवण व सुंदर स्त्रीशीं विलास करण्यास मिळें. परंतु दोरा बांधला त्या दिवशीं त्याला ती माडी हाडांची व पलंग वगैरे सर्व पदार्थ विपरीत भासूं लागले. ती स्त्री त्याला दोरा सोड म्हणे, पण महाराजांनीं दोरा सोडशील तर मरशील असें सांगितलें होतें, त्या भीतीनें तो दोरा सोडीना. त्या मुलानें नंतर तिकडे जाणेंच सोडलें. महाराजांचें नित्य दर्शन घेऊं लागल्यामुळें पिशाचबाधेपासून तो मुक्त झाला व मातापुत्र सुखानें नांदूं लागलीं.

१५. महाराज काशींत असतेवेळीं दररोज भोजनोत्तर ईश्वराची करुणा भाकून २०-३० ओंव्या रचीत. या ग्रंथाचें नांव 'करुणासागर'. हा समग्र ग्रंथ १७६७२ ओंव्यांचा आहे. ग्रंथलेखनाचें काम शिष्य श्रीगोविंदबावा यांजकडून करवीत असत. महाराजांस काशींत चिमटेबावा असें म्हणत. यांचा बाणा श्रीसमर्थ रामदासस्वामीप्रमाणें भगवें वस्त्र, आंत लंगोटी, पायांत पादुका, रेशीमकांठी धोरत पायांपावेतों पांघुरलेलें, डाव्या हातांत कधीं सोन्याची, कधीं पितळेची, कधीं लोखंडी सांखळ दंडापर्यंत गुंडाळलेली, उजव्या हातांत चिमटा, बोटांत हिरेमाणिकांच्या आंगठ्या, गळ्यांत कंठी, कानांत भिकबाळी, डोक्यावर जटा बांधलेल्या, कपाळीं आडवें केशरी गंध व मध्यें दोन लाल टिळे, आंगास केशरी गंधाची उटी, खालीं गांठ बांधलेली लहानशी दाढी व डोक्यास पामरी गुंडाळलेली याप्रमाणें होता.

१६. महाराज पूर्णानंदांच्या मठांत बारा वर्षे राहून, प्रभव संवत्सरांत आषाढ वद्य ५ मी गुरुवार रोजीं पूर्ण ६० वर्षांचे होऊन समाधिस्थ झाले. महाराजांनी समाधिस्थ होण्याच्या वेळीं सुमारे पांच सहा हजारांचा ऐवज भास्करराव या नांवाच्या शिष्याचे हवालीं करून सोन्याची दत्तमूर्ति न मोडतां तशीच ठेवून, पूजाविनियोग चालविण्यास, व काशींत पांच सहा शिष्य मंडळीस अन्नाच्छादन पुरविण्यास, तसेंच दरवर्षी पुण्यतिथ्युत्सव करण्यास व ग्वाल्हेरींत दत्तजयंत्युत्सव चालविण्यास सांगितलें, असें म्हणतात. आतां त्यांचा पुण्यतिथ्युत्सव श्री. चंदुबाई परूळकर यांचे येथें व अंधेरीस (सध्याचे जोगेश्वरी) सद्भक्ति-मंदिरांत होत असतो.

१७. नारायणमहाराजांचे शिष्य व शिष्यिणी मिळून एक हजार होते. त्यांपैकीं आमच्या माहितींतले पूर्णस्थितीला पोचलेले असे फक्त दोघेच होत एक रत्नागिरींत नारायण पेठेंत राहणारे देवरुखे ब्राह्मण नारायणबावा व दुसरे ठाणें जिल्ह्यांत कल्याण येथें रहणारे सखारामबावा. नारायणबावांनी मुंबई वगैरे ठिकाणीं बहुत शिष्य केले. त्यांत आम्हांस माहीत असलेले राधाकृष्ण राधोबा तोरणे गौड सारस्वत ब्राह्मण हे मात्र सिद्धदशेस पोहोचले होते. हे मुंबई सरकारचें सेक्रेटरीएट ऑफीसाचे लष्करी खात्यांत नोकरीस होते. यांचपासूनही बहुत लोकांचा उद्धार झाला. सखारामबावांच्या शिष्यांपैकीं प्रख्यात विष्णुबावा ब्रह्मचारी हे एक होत. याशिवाय धारचे प्रख्यात दिवाण बापुजी रघुनाथ दिघे यांच्या पत्नी नानीबया ह्या महाराजांच्या शिष्यिणी होत. यांच्यावर व यांचे द्वितीय चिरंजीव रघुनाथभाऊ यांजवर महाराजांचे अत्यंत प्रेम होतें व त्यांच्याशीं महाराजांचा बराचसा पत्रव्यवहार होत असे. महाराजांची जीं पत्रें "सद्भक्ति-प्रकाश" मासिकांत प्रसिद्ध होत आहेत **** त्यांतील बहुतेक रघुनाथभाऊंनाच लिहिलेलीं आढळतात. रघुनाथभाऊंबद्दल त्यांचे नातु श्रीयुत निळकंठ कृष्ण धारकर मु. इंदूर यांचकडून मिळालेली हकीकत "सद्भक्ति-प्रकाश" वर्ष १-अंक ८ मध्यें प्रसिद्ध झाली आहे.

श्रीनारायणमहाराजांचे श्रीलक्ष्मणबावा * म्हणून एक शिष्य होते व त्यांचे शिष्य श्रीबलभीमबावा हे होत. श्रीलक्ष्मणबावा यांचा मठ इंदुरास आहे व श्रीबलभीमबावा यांची समाधि नरसिंगड येथें त्यांचे भक्तिमान् शिष्य तेथील ज्युडीशल मेंबर रा. रा. नागेश आबाजी काथवटे यांनी बांधली असून तेथें भजनपूजन वगैरे होत असतें. श्रीलक्ष्मणबावांनी श्रीगोपालकृष्णाच्या मंदिराची स्थापना इंदूर येथें आडाबाजारांत केली असून तेथें श्रीनारायणमहाराजांच्या काशींत असलेल्या पायींच्या पादुकाही ** प्रस्थापित केल्या आहेत. महाराजांचें श्रीजयराममहाराज या नांवाचे एक शिष्य होते; त्यांनी देवास सीनियर येथें श्रीदत्ताचें संस्थान कायम करून श्रीनारायणमहाराजांजवळ असलेली गंडिकेची दत्तमूर्ति तेथें स्थापन केली आहे. मूर्तीचे चरणापाशीं एक लोखंडी 'चिमटा' *** ठेविला आहे. हा 'चिमटा' श्रीनारायणमहाराज अक्षर्यां जवळ बाळगीत असत. हल्लीं त्याचीही पूजाअर्चा होत असते.

॥ श्रीसद्गुरुचरणार्पणमस्तु ॥

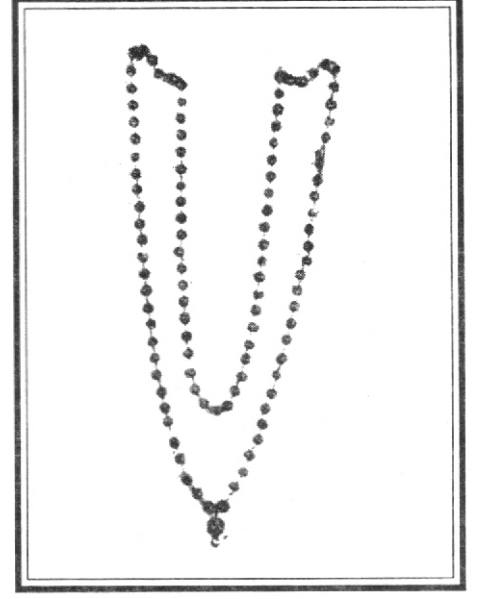
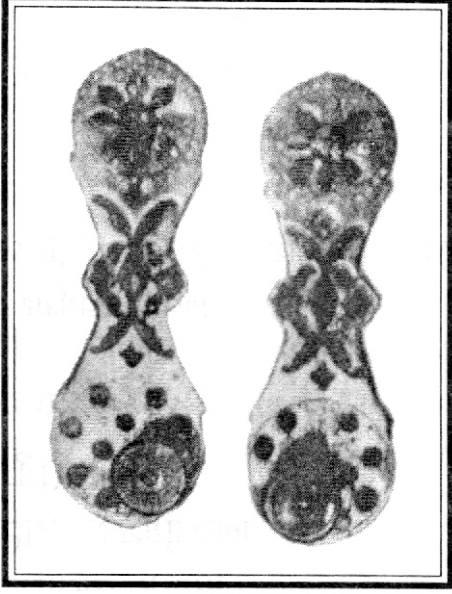
* यांचे संक्षिप्त चरित्र त्यांच्या छायाचित्रासह 'सद्भक्ति-प्रकाश' मासिक, वर्ष २ अंक १ मध्यें आलें आहे.

** ह्या पादुकांचें छायाचित्र "सद्भक्ती-प्रकाश" मासिक, वर्ष १ अंक ११ मध्यें आलें आहे.

*** यांची छायाचित्रें 'सद्भक्ति-प्रकाश' मासिक, वर्ष १ अंक ४ मध्ये आली आहेत.

**** नारायण महाराजांची पत्रे (पुष्प १ ले) व (पुष्प २ रे) ह्या पुस्तकांत संकलीत करण्यात आली आहेत.

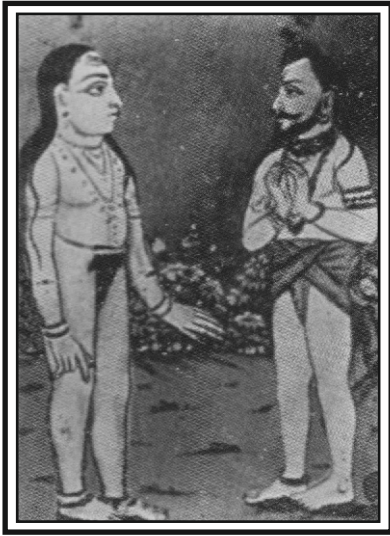
इंदूर येथील श्री गोपालकृष्ण - मंदिरांत असलेल्या

श्रीनारायणमहाराज जालवणकर यांच्या पादुका

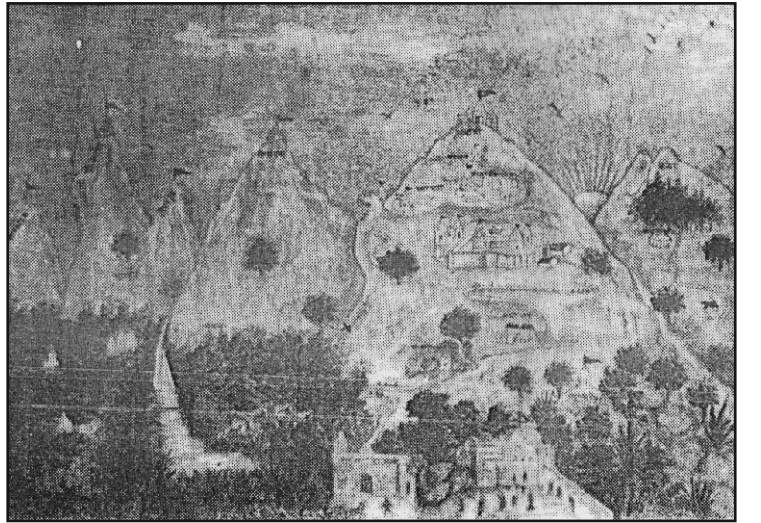
श्रीनारायणमहाराजांची रूद्रांक्षांची माळा

श्रीदत्त दर्शन

श्रीदत्तात्रेय श्रीनारायण महाराज

गिरनार पर्वत

श्रीनारायणमहाराज जालवणकर ऊर्फ श्रीचिमटेबावा यांनी देवास (सीनिअर)
येथें प्रस्थापिलेली काळ्या गंडिकेची षड्भुजी-एकमुखी

श्रीदत्तात्रेयांची स्वयंभू मूर्ति

॥ श्लोक ॥

अनुसूयात्रिसंभूतो दत्तात्रेयो दिगम्बरः ॥
स्मर्तृगामी स्वभक्तानामुद्धर्ता भवसंकटात् ॥